

Estudis de Constantí 29, 2013, pàgs. 285-305

TRADICIÓ ORAL DE CONSTANTÍ⁽¹⁾

Juli Gens Franquès

INTRODUCCIÓ

Tot va sorgir arran de la meva afició per llegir contes que, de curta durada, transmeten uns coneixements poderosos, a banda d'entretenir-nos i dibuixar-nos somriures. D'aquesta manera, preocupat per com seria el meu treball de recerca vaig començar a donar tombs al voltant dels contacontes i els contes, de la seva curta durada i de la seva infinita saviesa. M'aclaparava la capacitat del relat curt per a resumir històries i presentar un escrit més profund del que per les seves poques paraules semblava.

Vaig trobar consell en les estones amb el meu pare, ell va ser qui em va aclarir i em va ajudar a dilucidar quina era la meva investigació.

Vam començar perfilant una llista de dones i homes de Constantí, que fossin coneguts per la profunditat de les seves memòries o per haver participat activament en la vida social del municipi. Així, vaig començar a concertar cites amb aquells avis i àvies que sempre havien viscut a Constantí, ja fóra perquè hi hagueren nascut o perquè feia molts anys que una ventada els havia dut fins allí. Saben més de Constantí del que mai seré capaç de llegir.

Armat amb una gravadora, una curiositat que poc a poc es satisfia i un sentit crític per destriar el gra de la palla d'aquells records, uns records que anaven acumulant-se a les portes de les seves retines i que, ja fos al porxo del seu jardí, al sofà del seu menjador o entre camps d'avellaners, anaren desgranant-se per mi.

Restava tranquil a la seva vora, escoltant allò que em volguessin dir. Em van parlar de viatges de joventut, d'històries de postguerra, d'anècdotes d'església i misticismes. I més vivències que no vaig transcriure però que resten en la nostra memòria.

Un cop feta la primera entrevista ja no vaig ser capaç de parar i aquelles estones relaxades i harmonioses anaren acumulant-se a la memòria de la meva gravadora.

(1) Aquest article és una adaptació d'un treball de recerca de batxillerat, realitzat sota la tutoria d'Anna Gispert Magarolas, que va ser presentat a l'INS Antoni de Martí i Franquès de Tarragona el febrer de 2008. Fou guardonat amb el Premi de Recerca de Batxillerat 2008, *ex aequo*, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i posteriorment publicat a www.tinet.cat.

Motivat cada vegada més, curios després de cada trobada, vaig seguir entrevistant-me amb aquells homes i dones que, desitjosos de seure i xerrar, m'oferiren trossos de la seva vida explicats amb sinceritat i amb l'humor propi del qui sap que ha guardat els millor acudits i les històries més divertides per al final dels seus dies. No hi hagueren relats tristos, encara que alguns moments de les seves vides fossin més durs del que mai podríem imaginar. M'explicaven històries d'amor pel món que els havia tocat viure, havien après a explicar, a un nouvingut com jo, les coses bones i a relativitzar les males experiències.

Submergir-me en el pou de la història de la terra que m'ha vist néixer de la mà de velles ànimes que poc a poc van, han o aniran desfilant d'aquest món, va ser el motiu pel qual em vaig decidir a publicar aquest treball.

Una petita part d'un món que ja no és, però que fa poc va ser, sota el mateix cel on ara resto escrivint aquestes lletres, forma el treball de recerca sobre la tradició oral de Constantí.

TRIA DELS INFORMANTS

Els informants escollits són la majoria nascuts entre els anys 20 i els 30 i han viscut diferents etapes, entre elles, una guerra civil, una postguerra, una dictadura, una transició i una posterior democràcia. La majoria són persones nascudes a Constantí, encara que també hi ha algun cas de fora del poble. He preferit que la procedència de

la família fos d'aquí, al menys, un dels dos pares. Tot i així, en algun cas l'informant no era ben bé de Constantí però se'l sentia tan seu que era impossible no entrevistar-lo.

La llista de persones que prometien saber coses del poble la vaig elaborar amb l'ajut de la meua àvia i del meu pare. Gràcies a ells i a la meua personal recerca vaig posar-me en contacte amb els homes i dones de la llista per tal de concertar dies per anar-los a veure i fer les entrevistes.

Els informants van ser escollits bàsicament a criteri de la meua àvia, ella m'anava ajudant a l'hora de decidir quina gent del poble em podria aportar més coses per al meu treball. Gent de tota la vida, que de petita, o potser més jovenets ja tenien fama de saber moltes coses i eren bastant coneguts al poble. Alguns perquè feien teatre, d'altres perquè eren dones de missa i s'ocupaven de coses de la parròquia des de feia la tira d'anys, d'altres perquè eren molt sociables i tenien una llarga història de vivències personals i d'altres per anècdotes pròpies com és el cas de la senyora Maria. En el cas d'aquesta informant la meua àvia em va recomanar que la visités ja que quan eren joves, la senyora Maria, que viu davant de casa la meua àvia, va demostrar a la meua àvia com s'havia curat una berruga cantant a la Lluna i dient unes paraules per ella màgiques. On acaba la realitat i on comença la fantasia jo no ho sé, i la senyora Maria ja no recorda aquest misteri.

A vegades, durant les entrevistes hi havia més gent al voltant que s'apinyava al voltant de l'informant per tal d'escoltar les velles històries. Eren uns moments especials, tot callava. La televisió es parava, la radio emmudia i totes les joguines de la casa deixaven de ser animades. Tots els ulls es fixaven en els ulls de l'informant, atrets per la màgia dels records. Ell o ella no semblen adonar-se'n, parlen pausadament, amb la certesa que el temps esperarà una mica més. Sovint tenen la mirada perduda, i a vegades s'aturen, com si sospiessin, i tornen a endinsar-se en històries o velles anècdotes.

Les dones i els homes que he anat entrevistant m'han obert les cases de bat a bat, sense cap reticència m'han ofert tot el material necessari pel treball i a vegades m'han sorprès amb alguna "historieta" o alguna cançó que no esperava o que no venia a to, simplement perquè en aquell moment els hi havia vingut al cap i me l'han volguda explicar o cantar.

FOLKLORE I ETNOPOÈTICA

Folklore

El mot *folklore* va ser utilitzat per l'historiador anglès William J. Thoms en una carta al director que va publicar el 22 d'agost de 1846 a la revista londinenca *The Athenaeum* sota el pseudònim d'Ambrose Merton.⁽²⁾

En la seva carta, Thoms proposava utilitzar aquest nou terme (compost a partir dels mots saxons "folk" i "lore"), amb el seu significat etimològic de saber del poble, per substituir les denominacions antiguitats populars i literatura popular que s'havien fet servir fins aleshores per designar "les maneres, els costums, les pràctiques, les supersticions, les balades, els proverbis, etc del temps passat". Thoms animava els lectors de

(2) Adaptació de la definició proposada en el llibre de la professora Carme Oriol, *Introducció a l'Etnopoètica*, publicat l'any 2002.

la revista a recollir i col·leccionar aquests coneixements que, segons deia, posseïen les classes incultes de les nacions civilitzades i que s'anaven perdent amb el pas del temps.

Si analitzem els dos termes que formen el neologisme *folk-lore*, segons la definició de Thoms, veurem que la seva noció de *lore* (saber) és essencialment enumerativa, ja que consisteix a esmentar tota una sèrie de coneixements (maneres, costums, supersticions, etc.), i que la seva noció de *folk* (gent) té a veure amb un tipus determinat de persones: les classes incultes de les nacions civilitzades.

Centrant-nos en la història del folklore català, ens adonem que aquest ha seguit el camí de dues tradicions. La primera tradició seguida essencialment per filòlegs té els seus orígens en les formulacions teòriques de Herder, i entén la literatura popular com aquella poesia natural que produeix el poble que no ha estat corromput per la civilització. En aquesta línia cal situar l'obra dels germans Grimm: *Contes infantils i de la llar*, publicada entre els anys 1812 i 1814, que va assolir un gran èxit i va provocar una afany per la recollida de materials a tot Europa.

En el cas dels Països Catalans els resultats van ser notables. En el terreny de la rondallística, destaquen: els reculls de Manuel Milà i Fontanals (1853), Joan Amades (1950), Antoni M. Alcover (1885, 1936-72) i Pasqual Scanu (1985) entre molts altres.

La segona tradició, seguida essencialment per antropòlegs, rep la influència de les teories sobre l'evolució natural de la humanitat formulades per Edward B. Taylor, segons la qual "els relats, els costums i les creences de la pagesia europea eren considerades supervivències de la cultura de l'home primitiu i eren posades en correlació amb les dels salvatges contemporanis". L'obra de Cels Gomis constitueix el primer fruit d'aquesta segona tradició que entén el folklore com a cultura (cultura material, costums i creences).

A Catalunya, abans de la guerra civil espanyola, hi van haver alguns intents d'institucionalització del folklore. En són un exemple l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (1915-1929), i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (iniciada el 1922 i interrompuda amb l'esclat de la guerra civil).

Després de la guerra civil i fins a la dècada dels 50, cal destacar l'esforç realitzat pels folkloristes Joan Amades i Ramon Violant. En el cas d'Amades, la seva obra va ser immensa. En les dècades posteriors, cal esmentar especialment la tasca duta a terme per erudits que han dedicat una part de la seva activitat intel·lectual a l'estudi del folklore, com ara Josep Romeu i Figueres.

Etnopoètica

Heda Jason (1977) defineix l'etnopoètica ciència que estudia l'art verbal i, per extensió, la que estudia aquelles produccions en les quals el discurs ocupa una part important del conjunt d'elements que caracteritzen l'acte etnopoètic.⁽³⁾ L'etnopoètica és, en paraules de Jason, aquella branca del folklore que s'ocupa de l'estudi de les manifestacions artístiques de base verbal que produeix la gent. És, segons aquesta folklorista, "un art verbal realitzat per executants amb talent en un procés d'improvisació".

L'etnopoètica requereix, doncs, la participació d'uns executants amb habilitat per comunicar de forma artística uns determinats missatges i, a més, amb capacitat

(3) Adaptació de la definició proposada en el llibre de la professora Carme Oriol, *Introducció a l'Etnopoètica*, publicat l'any 2002.

d'improvisar, és a dir, d'introduir variacions en cadascun dels elements que intervenen en l'acte etnopoètic (missatge, aspectes gestuals...).

Per a Jason, l'etnopoètica, en tant que art verbal, manté una estreta relació amb la literatura, però ambdues disciplines presenten diferències importants que cal considerar. Una de les diferències més importants entre literatura i l'art verbal és que les produccions literàries tenen un autor estable, mentre que en l'art verbal l'autoria resta desdibuixada i es perd com a conseqüència del procés de transmissió i dels canvis que l'afecten.

Una altra diferència significativa entre l'art verbal i la literatura es troba en la forma de transmissió. La literatura es transmet mitjançant l'escriptura, mentre que l'art verbal es transmet majoritàriament de boca a orella. L'obra literària, un cop creada, no canvia, a causa de l'estabilitat del text escrit. Entre l'autor i el lector hi ha un lligam material que és el llibre o el manuscrit. Una obra literària, en principi, és immutable (a excepció de les revisions i les noves edicions).

L'art verbal en canvi, necessita de la presència directa del narrador i del receptor, sense que hi hagi el lligam material de l'obra escrita. En molts casos, els narradors reexpliquen i reelaboren una obra que han sentit en altres ocasions. En l'art verbal, els narradors no repeteixen el text paraula per paraula, sinó que hi introdueixen canvis argumentals i estilístics. Tant si els canvis efectuats són insignificants com si són d'un major abast, en l'art verbal hi ha la possibilitat de canviar el text d'una execució a una altra, i aquesta és una diferència essencial respecte de la literatura.

ELS GÈNERES ETNOPOÈTICS

Per fer la classificació dels diferents gèneres etnopoètics he utilitzat el sistema descrit en el llibre *Introducció a l'Etnopoètica*, de la professora Carme Oriol. Aquest sistema va ser adaptat del publicat per Heda Jason (1977). He d'advertir que no tots els gèneres exposats en el llibre de la Carme Oriol es troben recollits en aquest treball, degut a que les dimensions del meu treball són molt més reduïdes. Tal com exposa l'autora, en la descripció del gènere s'han pres en consideració les aportacions realitzades per folkloristes com Stith Thompson (1977), Heda Jason (1977) i Gabriel Ferré (1991-92) entre molts altres. Per a cada gènere etnopoètic es defineixen els seus trets característics i, a continuació, s'inclou un exemple. Aquests exemples són tots extrets d'informants de Constantí, després d'una tria com ja he exposat amb anterioritat. Molts dels exemples són documents, fins ara inèdits.

Proverbis

Explicat per Maria Rodríguez. Dit per les dones i la gent gran del poble. Es deia quan dos nois joves o no tan joves començaven a festejar, perquè la gent sapigués que eren parella.

"A l'abril cada gota en val mi"

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Té un significat relacionat amb el temps, i significa que la pluja durant el mes d'abril va molt bé, ja que no cau amb molta intensitat, però sí amb freqüència coincidint amb la brosta dels arbres.

“A l'agost, a les set ja és fosc”

Explicat per Joan Solé. Proverbi dit per molta gent que serveix per exemplificar una situació del mes d'agost quan els dies es fan més curts i les nits es van allargant.

“Al gener, qui te la fa per davant te la fa per darrere”

Explicat per Joan Solé. Proverbi d'un ús bastant ampli que té una funció alliçonadora: no ens podem fiar de ningú.

“Al juliol, ni dona ni caragol”

Explicat per Joan Solé. Dit per molta gent. Es deia per demostrar que els cargols a l'estiu estan buits.

“Al juny, la falç al puny”

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Ens explica que al juny, comença el temps de la sega.

“Al maig cada dia un raig”

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Significa que al maig hi ha pluges disperses, que no duren gaire però són bastant intenses.

“Allà on no hi ha sang, botifarres no s'hi fan”

Explicat per Joan Solé. Proverbi d'un ús bastant ampli que té una funció alliçonadora: no hem d'intervenir en els assumptes de famílies que no són la nostra.

“Caga el rei, caga el papa, i de cagar, ningú s'escapa”

Explicat per Maria Rodríguez. Usat per gent gran per donar lliçons als més petits i també als joves. Proverbi amb una finalitat alliçonadora. Tots els homes i dones som iguals.

“Càntir nou, aigua fresca”

Explicat per Maria Rodríguez. Usat per força gent. Significava la voluntat d'acabar amb una etapa dolenta i començar-ne una de nova millor.

“Carrers mullats, calaixos eixuts”

Explicat per Maria Rodríguez. Usat per molta gent. Era usat per representar que al ploure, la gent sortia menys a comprar, i que els botiguers ho notaven.

“Constantí el bon fadrí, Tarragona el bon jardí, Vila-seca l'han cremada i els de Reus volen fugir”

Explicat per Joan Solé. Un proverbi dit per la gent de Constantí amb la finalitat de ridiculitzar la gent dels pobles del voltant.

“El febrer corre com un gos llebrer”

Explicat per Maria Rodríguez. Usat per molta gent. Representa la rapidesa del gos, amb el curt que és el mes de febrer.

“En una forja al hombro llevo los vicios, los ajenos delante y detrás los míos”

Explicat per Maria Rodríguez.

“Home gros i gos pelut, val més mort que conegut”

Explicat per Maria Rodríguez. Usat per poca gent, i en ocasions especials. Servia per formar als nens, com una mena d'advertència per no relacionar-se amb aquest tipus de gent.

"Les xiques de Constantí diuen que no els hi agrada el vi, però van darrere la porta i se'l beuen amb un tupí"⁽⁴⁾

Explicat per Joan Solé. Usat per gent de Constantí i d'altres pobles del voltant per tal de ridiculitzar a la gent natural del poble.

"Març marçot mata la vella a la vora del foc i a la jove, si pot"

Explicat per Joan Solé. Proverbi d'un ús bastant ampli relacionat amb el temps. Durant el mes de març predominen forts vents i temperatures bastant baixes. És un mes on el clima és dur.

"Me han dicho que tu has dicho un dicho que he dicho yo. Yo tal dicho no he dicho y si tal dicho hubiese dicho ese dicho estaría bien dicho por haberlo dicho yo"

Explicat per Maria Rodríguez. Es solia dir quan els homes i les dones prenién la fresca o passejaven pels carrers de Constantí. Embarbussament utilitzat per tal de demostrar una superioritat. És en castellà, perquè la meua informant l'havia après d'uns parents castellans.

"No hay cosa más sana que comer en ayunas una manzana"

Explicat per Maria Rodríguez.

"Pensa mal i no erraràs"

Explicat per Maria Rodríguez. Dit per la gent gran. Era usat com a mostra d'un coneixement segur, era una veritat universal.

"Per Sant Feliu, l'avellana surt del niu"

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Sant Feliu, al mes d'agost, correspon amb la caiguda de les avellanes dels avellaners.

"Per Sant Jordi, ves a veure l'ordi, si veus una espiga aquí i una espiga allà, ves cap a casa que blat ja hi ha"

Explicat per Maria Rodríguez.

"Per Sant Josep, el brot al cep"

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Sant Josep correspon al mes de març, època en que el cep comença a brostar.

"Per Sant Roc, l'avellana surt del floc"⁽⁵⁾

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Sant Roc correspon al mes d'agost, època en que l'avellana comença a caure a terra.

"Per Sant Sebastià, una hora n'hi ha"

Explicat per Joan Solé. Proverbi d'un ús bastant ampli que servia per recordar un fet. Per Sant Sebastià, que correspon al mes de gener, el dia es va allargant.

(4) Tupí: recipient de terrissa semblant a un gerro i amb una ansa. Per beure líquids.

(5) Floc: embolcall vegetal que cobreix l'avellana durant el seu procés de maduració. S'obre per deixar caure l'avellana quan aquesta ja està a punt.

“Per Santa Magdalena, l'avellana és plena”

Explicat per Joan Solé. Dit majoritàriament per pagesos i gent relacionada amb els treballs agrícoles. Santa Magdalena correspon de juliol, època en que l'avellana ja està plena, que ha acabat el seu procés de maduració.

“Qui molt corre, poc camina”

Explicat per Maria Rodríguez. Dit per poca gent. No tenia cap significat especial, servia tan sols per explicar un fet lògic.

“Qui no roba, no té roba. Qui no roba, no té res, qui té por d'anar a l'infern, en sa puta vida farà res”

Explicat per Maria Rodríguez. Dit majoritàriament per gent gran. Dit després d'algun robatori a alguna casa o a alguna botiga.

“Vilallonga nenes maques, al Morell ja no ho són tant, a la Pobla, rovellades; Constantí la flor del camp”

Explicat per Joan Solé. Un proverbi dit per molta gent de Constantí amb la finalitat de ridiculitzar la gent dels pobles del voltant.

“Vint i vint, quaranta, besa el peu de la geganta, si la geganta no hi és, besa el peu del pagè”

Explicat per Maria Rodríguez.

Endevinalles

L'endevinalla és una fórmula que planteja un enigma que ha de ser resolt. És una mena de trencaclosques verbal i es caracteritza perquè utilitzant un llenguatge metafòric, mostra l'enginy d'aquell qui fa la pregunta i alhora suposa un repte intel·lectual per a l'audiència.

*“Llarga i doble la voldria,
que fins al cul els hi arribés,
a les casades els hi agrada
i a les fadrines encara més.”*

“Mare de Déu del candeler, segon dia de febrer, Sant Blai al tres, endevina quin mes és”.

“Jo tinc un rave que no és bo per l'enciam, que fa créixer les mamelles i em fa tirar la panxa endavant.”

Acudits

L'acudit és un gènere que pertany al mètode simbòlic. Heda Jason (1975) el considera un gènere no-narratiu, com la parèmia, l'endevinalla i altres formes breus de l'etnopoètica, ja que fa referència a un únic esdeveniment i proporciona una imatge estàtica de la situació. Els acudits són formes sintètiques i elaborades i es caracteritzen pel seu final en clau d'humor.

“Una vegada hi havia un pagès que collia figues dalt d'una figuera, i prop de la figuera hi passava un camí. Per aquest camí hi anava una monja que li diu al pagès:

*Co mestre! Quines figures més maques que té vostè
Així les hi tingui vostè."*

"Unes noies volien collir maduixes, i van anar cap al mas d'un pagès per veure si en podrien collir. El pagès els hi va dir: ja podeu collir maduixes, que mentre vosaltres colliu les maduixes, jo us tocaré les cuixes."

"Eren dues monges, que anaven pel camp, que en aquell temps n'hi havia moltes de monges, i hi havia un pagès que regava carxofes, i una de les monges li diu:

Mestre, com és que les té tan esclafades

Aqueixes són per posar a la brasa

Ah doncs, són molt maques, són molt maques

Així les tinguin vostès."

"Mare i filla anaven al tren, i la filla volia anar al lavabo i sempre trobava tancat. I llavors li va dir a sa mare:

No em puc aguantar més, no em puc aguantar més.

Calla, ja ho arreglarem.

I allí hi havia una colla i va dir sa mare:

Podríeu fer-me un favor?

Sí dona

Poseu-vos tots d'esquena i la xiqueta es posarà al mig que té ganes de fer un riú i sempre troba tancat.

Van posar tots en rodona i es posa a fer pix, i quan acaba es tira un pet. I els nois li diuen:

Escolti mestressa, aquest no era el tracte.

Sí, vostès quan van a fer orinera se la sacuden, doncs ella se la bufa."

Relats sobre experiències reals

D'acord amb el sistema modal proposat per Heda Jason, el relat sobre experiències reals se situa en el mode realista. És un tipus de relat que es basa en fets reals i té un caràcter biogràfic o històric. El seu component altament realista fa que aquestes narracions tractin temes que estan molt directament relacionats amb les experiències viscudes pels narradors al llarg de la seva vida.

El relat d'experiència personal

Altres relats sobre experiències reals expliquen experiències personals viscudes i, per tant, tenen un caràcter autobiogràfic. Aquestes experiències personals són recreades per l'informant de forma que el relat resultant no pot considerar-se com una crònica d'uns fets reals, sinó com un relat que explica una part de la realitat o una determinada visió d'aquesta realitat.

Renoms

"A mon pare se li va morir son pare molt aviat, i al morir-se son pare -el meu avi- ell tenia nou o deu anys em sembla, deu no, nou en devia tenir, i llavors feia poc que havien fet la via d'aquí fins a Barcelona, bueno, de Reus fins a Barcelona i se'n

va anar al Morell i mira, via amunt, via amunt i fins a Barcelona. I quan se'n va ser a Barcelona va recordar del carrer de la seva tia muda que dèiem; tenia una tia muda i es va quedar a casa seva, a ca la tia muda i tenia nou anys. Compta amb això, perquè el fet és: anar a peu de Constantí al Morell i del Morell fins a Barcelona per la via, amb només nou anys."

El succeït

El succeït és un tipus de relat sobre experiències reals que explica un esdeveniment que ha tingut lloc en la comunitat del narrador i que és recordat especialment pel seu dramatisme, caràcter sorprenent, o per la curiositat de la situació creada. Els succeïts tracten temes que tenen a veure amb enganys, accidents, crims, fets curiosos, etc.

Un accident

"Mira, aquí a Constantí, un germà de Josep Maria Reig tenia catorze anys i anava a l'escola, allà baix a les escoles, i plovia. Hi havia un pal, un pal de l'electricitat i allò jugant amb la canalla, que si t'enfiles, que si no t'enfiles... ell es va enfilem i enfilem i Deogràcies es va quedar baix i son germà de Josep Maria Reig anava pujant cap dalt i cap dalt, i com que plovia es va quedar enganxat i es va cremar dalt del pal. I tots els que hi havia a col·legi van dir: mira, mira, hi ha fum, hi ha fum!

Mort, mort va quedar, i ara fa riure, però no van pujar cap a dalt, perquè si haguessin pujat, s'haguessin cremat tots i llavors van desendollar l'electra i pum!, va caure tot carbonitzat."

Fiscaleros

"En aquellos tiempos, al cincuenta sis, no, em penso que no tant perquè ton tiet tenia quatre anys, però crec que no era tan cap aquí. Em fa l'efecte que era a la primèria d'estar casats. Doncs mira, venien aquesta gent [fiscaleros] i feien registres a les avelleneres, a les premses d'oli i jo no sé el motiu, però em sembla que a les premses d'oli n'hi devien fer alguna... si deien que tenien dos, doncs en requisaven una i la gent com que sabia que havien de pujar es van esperar i el dia que van venir van anar a l'Ajuntament i després amb l'agosil els va portar per les premses d'oli i les avellaneres, però a les avellaneres no sé que hi havia d'anar a fer, però bueno. Sé que van anar a ca Gabriel i allí ca Gabriel quan baixaven per les escales del castell la gent que hi havia ja els van apedregar i va començar a cridar: hi ha els fiscaleros, hi ha els fiscaleros!, pels carrers així uns quants. I tothom cap a la plaça, cap a la plaça la gent. Em penso que tot el poble, sí, tot el poble hi devia anar. Després quan va anar augmentant la cosa van dir: vinga, que anirem a tocar campanes! I van anar a tocar campanes. La gent doncs que era al defora com que no va parar de tocar campanes, i si va començar a les onze, van tocar fins a les tres de la tarda, van anar venint del camp. Sempre van fer el mateix repic, ni de tocar a morts ni de vius, que a tocar a morts no van tocar.

I doncs la gent davant de l'ajuntament amb pancartes, i dient: que baixin que els cremarem! I van fer un foc allí, al davant i van tallar el cable del telèfon i ja no es podien comunicar amb Tarragona, perquè llavors només hi havia la centraleta a l'Ajuntament,

no n'hi havia de telèfons per les cases. Potser si que n'hi havia per algunes cases, però molt poques i van començar, no me'n recordo ja... doncs amb trompetes i com si fos una gran festa i encabat pujant dalt de l'Ajuntament i quan van veure que la cosa es feia més grossa doncs van venir els civils i la gent no feia cas, i llavors els civils van trucar a la policia de Tarragona, i van pujar la policia de Tarragona i tothom cap a casa. Aquests ja venien amb més força, i la gent ja es va amagar una mica, per no volguer complicacions.

No sé qui era que el van agafar i el van posar una mica al cuartelillo, devia cridar molt. I després van baixar aquella gent, van pujar dalt d'un cotxe i van marxar. Però a Constantí ja no van vindre més, ja no hi van fer cap revisió d'aquestes. I llavors quan baixaves algun dia a Tarragona, al mercat o així, doncs la gent dels altres pobles et preguntava si eres de Constantí i deien que què valents, i mira, ja vam tenir una mica d'anomenada per haver-nos enfrontat als fiscaleros."

Una estafa

"Una vegada també va venir un home, amb un carro, a vendre colònia. I allí davant de casa, a ca Bosc, que abans estàvem més pel carrer que ara, doncs a aquell carrer hi havia la padrina, que era molt trempada aquella dona. I bueno, tenia una colla de germans, bueno, una colla de fills, i aquests li deien vine, que ve el de la colònia, vine. I llavors a les cases teníem unes ampolles de vidre, perquè com que no hi havia esprais ni res de tot això doncs tenien un tap amb un foradet, tapat de llautó, i pel foradet i queien gotes, i t'hi saltava la colònia. I amb aquelles colònies, cap a baix al carrer, a l'home que les venia. I les tenia de roses, en tenia de grogues, en tenia de quatre classes. I bueno, totes a comprar colònia. I aquell home que era espavilat els va dir: mireu aquestes ampolles, com que les acabo de fer, no les destapeu fins d'aquí dues o tres hores, perquè doncs no faria olor ara, i al cap de dues o tres hores ja farà olor. Totes van anar cap a dalt a casa i la padrina, que va ser la primera que la va voler destapar va cridar:

Fina! Baixa que ens han fotut una enredada, que no és colònia, que això és aigua!

I clar, com que n'hi havia quatre o cinc, doncs ja els hi havien pres el pèl. I si era al mig del carrer, aquell home potser ja havia enredat a unes quantes dones més de més amunt, i clar, si et deia dues o tres hores, aquell home potser ja estava als carrers de baix, i clar, ves a buscar aquell home ves. I això de la colònia va durar temps... que ens fèiem un fart de riure. Potser eren cinc o sis dones allí."

Perquè li diuen de renom bisbet

"Perquè quan era petit, no mon pare, sinó son pare sempre deia: que vols ser? I mon pare: bisbe. Que vols ser? I mon pare, sempre: bisbe. I llavors, de volguer ser bisbe li varen dir Bisbet, i a mi Bisbet, i a l'Hilari, el meu fill també, i a Sergi, el meu nét em sembla que també li diuen, vull dir, que això continua."

L'oració de l'airada (per saber quin era el teu mal)

"Començava dient l'oració de l'airada, després, amb un plat d'aigua i el setrill al costat deia una paraula i tirava una gota, deia un altre cop la paraula i tirava una altra gota, fins a tres gotes. No va dir mai la paraula. Si les gotes feien una taca totes tres juntes, no tenies l'airada, i és veritat eh, et trobaves millor. Però, si les gotes s'escampa-

ven tenies l'airada i dient una oració et curaves. No sé quin misteri hi havia aquí, però no ho va dir mai. Ara aquesta dona ja és morta, i la paraula també.”

Una història per espantar la canalla

“Quan era petiteta, anava amb el meu pare allà dalt el mas, dalt del carro. Com que el feia enfadar em deia, si no estàs quieta, veus aquelles coves, doncs a aquelles coves hi ha llops. I com que llavorens passàvem per un camí fondo, i semblava que hi hagués com unes coves, em deia: si no fas bondat i creus et deixaré en aquestes coves. I jo m'amagava sempre, tot i saber que de llops no n'hi havia.”

L'aigua

“Abans no hi havia aigua a les cases, hi havia aigua a les fonts. I sempre hi havia algú que deia: nena, vinga que anirem a buscar un cantaret d'aigua al Serapí⁽⁶⁾, i agafàvem quatre litres, amb un cantaret negre, i portàvem l'aigua cap a casa. I a les fonts havies de fer cua, però cua, cua, eh! I clar, una havia d'anar a treballar, l'altra també, una tenia el nen malalt, una altra nosequé i hi havia unes baralles... perquè si em tocava a mi, o si li tocava a ella; i la mama, un cop, es va barallar amb unes dones perquè jo de petita era molt tímida i deixava passar a la gent i la mama va venir, que m'havia deixat a mi fent cua, i al veure que m'havien passat al davant, doncs es va muntar una, de padre y señor mío també.”

Sant Joan i altres revetlles

“Abans, al dejuni de Sant Joan, a cada carrer fèiem focs i els anàvem a botar i escolta, no ho disfrutàvem poc. I llavors, quan ja s'acabaven els focs, posàvem patates i fèiem patates al caliu a la fresca i encabat allí a la fresca ens les menjàvem. Bueno, també hi fèiem moniatos, i coses d'aquestes.

Pels carrers, com ara el carrer del castell o de l'església, per exemple a Sant Roc, els nens fèiem una xocolatada i fèiem jocs, i després llogàvem a uns músics i hi havia ball. Era una mena de verbena.”

Mare de Déu de Fàtima

“Doncs el dia de la mare de Déu de Fàtima de l'any, bueno, ara ja no recordo l'any. Doncs vam enramar tot el poble, tots els carrers els vam enramar amb unes flors maquissimes de paper, molt enramats i vam portar la mare de Déu per tot el poble, amb una processó molt bonica, molt bonica. Ens hi vam estar dies per decorar-ho tot eh, però al final va ser divertit.”

Caramelles

A continuació he extret la explicació del que són les caramelles a partir del llibre: *Costumari Català*, volum II. L'autor del qual és Joan Amades.

(6) Mas del Serapí, mina que encara existeix en l'actualitat, situada a les afores de Constantí, on hi havia un abeurador molt gran on animals i persones hi anaven per beure aigua.

Les caramelles són colles de joves que no sé sap exactament quan van començar a actuar. Aquestes colles de joves començaven a actuar passades les dotze de la nit del dissabte de Glòria, per Quaresma. Sortien a cantar i a festejar que s'havia acabat la quaresma i totes les restriccions que aquesta època comportava. Les caramelles no són una cosa perduda, ja que a molts indrets encara es conserva, més concretament en zones rurals. Aquesta festa protagonitzada per joves consisteix en seguir les cases de la població, fent davant d'algunes una cantada i rebent en conseqüència una recompensa. Aquests obsequis van des d'anyells, ous, diners... sempre depenent de la importància de la casa.

Si la població és gran, els joves del poble formen diverses colles i visiten també les masies del poble. Cada colla sol portar una alta perxa i al capdamunt una cistella ben guarnida amb flocs de cintes, flors i picarols. Aquesta cistella un cop feta la cantada, l'acosten a la finestra de la casa obsequiada per tal que hi posin el present destinat als caramellaires. Un parell o més d'aquests van proveïts de ballestes⁽⁷⁾, per mitjà de les quals fan arribar flors a les finestres de la casa en agraïment al present rebut; aquest obsequi amb flors s'intensifica en les cases on hi ha donzelles joves. Els fadrins que trameten les flors reben el nom de ballesters.

(7) Mena d'estri plegable i extensible, format de llistons.

Les colles solen portar un mul ben arreat i enflocat, ple d'aromes i bellugons, picarols i penjarolles. El mul és menat per un traginier que rep el com de lloca, perquè porta els ous recollits. Després, amb els ous i altra vianda recollida fan un àpat en comú tots els qui formen part de la colla; aquest àpat acostumen a fer-lo a camp lliure, amb preferència prop d'una font.

A Constantí, les caramelles encara hi són presents, i són organitzades pel mossèn del poble. Les colles són mixtes, i el que recullen sovint són caramels i altres dolços. Tot seguit la Laura Ferran explica com feien de petits les caramelles.

"Les caramelles, doncs ara no ho sé quin mossèn era que ens ensenyava cançons, allà a la sala parroquial, i anàvem amb un cistell per tots els carrers, i quan arribàvem a les cases, amb una corda que portàvem, passàvem la corda per la corriola i la gent de la casa ens hi posava un pollastre o un conill, potser a vegades també ens hi posaven avellanes, el que fos, i llavors anàvem els joves fent una excursió a menjar-nos-ho a Paretdegada, a l'ermita. Allà a Paretdegada sempre hi havia fonts, i ens agradava anar-hi a menjar".

La platja

"Abans, a la platja, hi anàvem a carro per anar-hi des de Constantí, allí, a la platja del Serrallo em sembla que n'hi diuen. I clar, com que abans no hi havia totes les coses que hi ha ara, doncs preniem una borrasa, una fusta, qualsevol cosa i preniem

pebrots, tomàquets, oli, pa i ens fèiem una amanida i anàvem a la platja a banyar-nos. I de gent, uff, molta, molta, quasi tot el poble."

Dels gitanos, i d'altres drapaires

"Abans, a casi totes les cases hi havia conills i els diumenges es matava un conill i llavons s'agafava la pell i es penjava, pots comptar, pels corrals, si tenies un terrat al terrat i mira, si era a l'estiu mosques rai, i una pudor... i al diumenge venien aquests gitanos, aquesta dona, ella es deia Providència i el seu home es deia Santacana i ell, si tenia una mica, sempre anava a la vela, content i bé, s'estaven dos o tres dies aquí. Llavors, ells passaven i et demanaven la pell, i tu els hi donaves la pell del conill i ells a canvi et donaven un pam de veta⁽⁸⁾, o una agulla de cosir, tota aquesta fortuna.

I després també hi havia els drapaires. Abans totes les peces de roba les guardàvem, tots els retallons i tot, i ho posàvem dins una cistella. Es feia un forat als pantalons, li posàvem un pedaç, que la camisa també tenia un forat, doncs un altre pedaç.

Llavorens passaven uns homes amb uns carros i deien: "lo drapaire, el drapaire". I portaven unes balances d'aquelles, romanes, d'aquelles que són llargues, que tenen un ganxo. Doncs pesaven el sac o la caixa i et deien: 10 quilos, que potser no n'eren 10, que n'eren 12. I t'ho pagaven a un preu, no ho sé ara, pots comptar."

Gent de l'est

"Venien una gent amb uns faldillots i unes coses, com a rar, no eren com nosaltres, i per les marques i tot de la cara devien ser de l'est, potser romanesos, que alguns ja s'hi devien quedar per aquí, i portaven una mona. Aquesta mona anava tocant un timbalet i la gent des dels balcons anava dient, mireu, mireu, que ja ve la mona, i després anaven amb la pandereta i la gent els hi donava un cèntim o aixins. Llavors després, es feia un pregó a l'ajuntament i deien que a la plaça del castell hi hauria jocs de mans i trucs de màgia. I llavors anàvem al castell i vèiem com alguns s'empassaven vidre, trituraven un got de vidre i l'anaven mastegant dins la boca, i algun també si posava agulles de cap i les mastegava totes, i mira, pots comptar, per fer badar una mica la canalla i rai. Després també n'hi havia un que ensenyava un pot i deia: això és verí, i s'ho empassava tot, i després queia d'una manera com si s'hagués desmaiàt."

La vida al camp

"Ara se sembra al setembre, ara molts ja sembren faves, i alguns ja llauren per sembrar blat, ordi i tot això. Per poder sembrar al novembre i al desembre, es prepara tot. Encabat doncs, les petaques posem, o què vols que et digui jo, planter, això cada cosa al seu temps i és als mesos.

A l'octubre, faves altra vegada i blat i ordi. Fins al gener se plantava runa d'aqueixa. A partir del gener, és al març, entre març i abril, molts anys eh, se planten els pebrots, aubergínies, tomaqueres, fesols per menjar bajoca, no fesols per menjar eh! fesols per menjar bajoca, bajoca doncs. Encuat s'anaven a esporgar les vinyes,

(8) Veta, era una mica de roba, per fer davantals a les dones o també pels calçotets dels homes, que abans alguns calçotets arribaven lligats fins baix als turmells.

quan érem a l'abril que la vinya ja començava a estirar i quan érem al maig i el juny, s'anava a escabellar⁽⁹⁾, a treure els cavalls.

Encabat, se feien anar a tirar sofre per la malura. I al març, mentida, i entre maig, maig i juny ja ensofrar per la vinya, amb sulfat de coure. Amb la bota i portadores, amb la màquina al coll. Anaves amb la màquina al coll omplies la màquina a la portadora, que buidaves la bota i la portaves al carro i al radere hi havia el forat de la bota. Dúiem la bota, ompliem la portadora i llavorens tiràvem sulfat a la màquina i anàvem ensulfatant amb la màquina al coll amunt i avall. Tot el poble ho feia, llavors no hi havia màquines d'ensofatar, no hi havia res.

Al juny ensufatar els olivers, i al juny molts esporgaven els olivers.⁽¹⁰⁾ Llavorens, d'esporgar ara, molts esporguen bastant aviat si els han carregat.

Esporgar, sempre esporgaven, almenys, almenys, allà al març perquè llavorens ja ve més bon temps i no glaça. Si glaça, que llavorens feia més fred que ara collons. Si glaça, no perjudica la rama, perquè si tallaves una rama d'oliver una mica grossa segons com la castigaves aquella rama es moria. S'assecava doncs. De coses aixíns, bueno n'hi ha moltes.

Ara al gener ja pots posar o al desembre que es plantaven, es planten avellaners, ceps, olivers i tot arbre frutal. Es feien els clots quadrats, amb un fes, d'un pam i mig de fondo o dos pams, segons la casa que ho feia ho volia més fondo o menys i es plantava. Anaves a fer clots. I per anar a fer clots, molts homes anaven a preu fet, i llavorens guanyaven cent pessetes tot el dia per fer cent clots. Una pesseta el clot. Ara ho dius, no t'ho faria ningú del món. Cent, jo ja els he fet cent!

I quan plantaven el blat jo ho anava a segar i màxim que hi passava, dos dies. Amb la dalla eh! La dalla serveix per segar herba, per segar l'ordi, blat, civada i per esbrazar⁽¹¹⁾. Anàvem als marges a fer els esbarzers i encabat anàvem a la síquia i aixons es feia molt amb dalla i amb dalló que diem. El dalló és una mica més doble, lo tall no ho és tan fi perquè el dalló és més fort per tallar canyes i tot això i amb la dalla, si la canya és tendra també la tallàvem bé, però tenies de tallar-la esbiaixada⁽¹²⁾, perquè si ho feies en pla és quan rrrtll, es cargolava.

Encabat s'anava a buscar fem d'escombreria, i es feien rases. Que jo anava per ton padrí a buscar els fems aquí, al Morell, a l'estació, carregava i passava per allà l'oliverà.

I allí en aquella vinya vam fer rases i portàvem els fems cap allí les rases, que llavors se gastava molt fem d'escombraria. Els fems els portàvem de Barcelona.

També vaig anar molts anys per ton padrí, no ton padrí collons, més vell. Son avi. A Reus a buscar fems, i els portava allà baix, al mas. I allí on hi ha la bassa, que allò era de ta padrina. Doncs allí cavava i anava a buscar fems, del Morell cap allà, i de Reus cap allà, amb el carro, amb la mulaguita, que ningú podia agafar la mulaguita, i en canvi jo li feia anar. Això es feia entre desembre, gener, febrer i març. Encabat ja no.

Al març, com que començaven a brostar les vinyes i a brostar avellaners i tot això, a llavors ja no es tocava gaire. I llavors anaves a llaurar amb l'animal, a llaurar per

(9) Treure el cavall, la redolta que surt al naixement d'una rama, normalment de tomaquera.

(10) Tallar la rama que sobra, perquè no es vol que creixi tant.

(11) Anar pels marges dels camins segant amb la dalla o el dalló, l'herba que hi creixia.

(12) Tallar alguna cosa en diagonal, de dalt cap a baix.

bancales⁽¹³⁾, a llaurar per bancons⁽¹⁴⁾. I la vinya es plantava amb tota la llargada, com més llarg era millor. Tota la llargada de la finca. I el més estret se feia per bancons. A l'hivern se llaurava per bancons finses que brostava mentre poguessis llaurar i llavorens a l'estiu només per bancals sols.

I les rases se feien, bancal per altre, a la vinya. Una rasa cada dos bancals. I llavorens hi escampàvem [els fems] i arreplegàvem totes les redoltes i les posàvem baix, les canyes i els fems damunt. I encabat quan érem ja al març començava a anar-hi, que ja ho diuen març marçot mata la vella a la vora del foc, doncs per sant Josep el brot al cep. I casi que no falla. Segons l'any que sigui perquè hi ha anys que fa més fred i llavors la vinya i els avellaners i tot va una mica més atrassat. Però això doncs, si fa un fred normal, sempre aixís.

Al març i abril es quan anàvem a ensofatar i ensofrar, i encabat anàvem a esporgar a l'abril, esporgar els ceps, a treure quatre pàmpols, i quan acabaves d'esporgar anaves a escabellar.

Al maig llaurar i cavar ceps. I a l'agost, ja començàvem a anar a regar els avellaners i fer tot això, i tornàvem a cavar a la vinya, tornàvem a cavar tots els ceps, i al mateix camí fèiem l'herba dolenta que era gram i canyota. Ho fèiem amb l'aixada o el xapo. L'aixada serveix per cavar els ceps i per crestallar i per treure males herbes. Aquesta herba la sacudíem ben sacudida i la deixàvem damunt de la terra perquè s'assequés. Perquè sinó, amb poca humitat tornava a aferrar-se. I quan ja teníem tot això fet, doncs, allavons anàvem a llimpiar el rec i a treure el fenàs. I els avellaners regàvem i cavàvem. Encabat quan fèiem tot això, bueno també s'anava, perquè molts en aquest tems, quan regàvem els avellaners ja no hi havia molta feina, molts ja traïen fems altra vegada per posar-los sota els olivers i per posar a la finca, per encabat a l'hivern escampar-lo per les plantes i el planter.

I qüestió del planter se plantaven les faves, per Tots Sants. Doncs molts, molts eh! feien d'aixos... reberdonit, coliflor i cols. Tot això i les escaroles se fa amb tres o quatre referes⁽¹⁵⁾. Comença a fen a que et diré jo, al maig, perquè al cap d'una cosa et vingui l'altre, i anar fent, perquè d'escaroles n'altrus ens n'hem menjat, almenys cent i ara en torno a tindre cent més de fetes. Encabat a l'estiu el que anàvem molt era anar a cavar les soques dels olivers, a fer rebrots, a cavar les soques dels garrofers a llaurar els garrofers... Garrofers i olivers es quan se llauraven més a l'estiu, amb l'arada i l'animal.

I llavors ja ho preparaves tot per el dia que deies d'anar a fer les garrofes i anàvem a fer les garrofes amb canyes i les fèiem caure i llavorens les plegàvem de terra, aixíns no com ara que estenen borrasses que ho fan tot.

Les avellanes es plegaven totes agenollats o fent la "cadireta" i plegant avellanes. Uí, a plegar avellanes i anàvem dues o tres vegades. La primera en deies anar a fer la primera, encabat anaves a fer la segona i la tercera deies ara anem a espigolar⁽¹⁶⁾. Anàvem per avall amb el carro, cap a la masia, allà esmorzaves i anaves a resseguir avellaners a veure que trobaves, que s'arreplegava més allevorens.

(13) Bancals és l'amplada que la vinya té, exacte 14 pams, 14 15 pams d'amplada.

(14) Bancó, amplada de la vinya d'uns 5 pams.

(15) Sinònim de fases, escaladament.

(16) Espigolar significa anar a buscar tot el producte que trobis per la finca a jornal.

Al desembre febrer i març, s'empeltava la vinya. Empeltar és engendrar, tallaves un bocinet d'un dit de llarg i el posaves, o sinó feies ullets. Allà on hi havia l'ullet per brostar el presseguer o el cep agafaves i quedava pla i una mica de punxa. Llavors agafaves el cep bord o el que sigui, li feies un tallet i l'enganxaves. "

Històries de la guerra

"Va arribar la Guerra Civil al dia divuit de juliol de l'any mil nou-cents trenta-sis i llavorens al cap de mig any de la Guerra Civil, me vaig evadir a l'Espanya nacional. Mig any sí, al 37 ja era allà, a l'Espanya nacional pel front de Jaén i em vaig evadir pel poble de Porcuna i d'allí a Còrdova. A Còrdova hi vaig ser un any.

Después vaig ingressar al requeté de Jerez de la Frontera de la Mare de Déu de Montserrat i allí fins que es va acabar la guerra. Però al front, no hi vam anar mai, formàvem part d'un grup que ens van dir: heu de figurar en un exèrcit, i ens van donar a triar entre falange, exèrcit o requeté. Vam dir requeté perquè allí s'hi estava més bé. Allí ens portaven a passejar per tot Andalusia, vam estar a Sevilla, vam estar a Granada, vam estar a Còrdova... Vamos, a Cadis, a Huelva, però la ciutat on vam estar més, perquè allí hi havia el cuartel, va ser Còrdova. Allí hi vam ser un any i mig, fins que es va acabar la guerra nacional. Vamos, que es va acabar la guerra, a l'abril del 39.

Naltros vam marxar d'aquí per anar a Còrdoba perquè vam veure que els voluntaris que hi havia del poble, d'aquí, anaven allà i no en tornava cap, i al segon camí vam dir, cullons això és que ja, tururut, perquè deien rellevo, i el rellevo és que en ve un i marxa l'altre, pro és que aquests ja no tornaven i va ser que naltros ens vam decidir i vam marxar cinc d'aquí: Josep Hivern Busquets, Josep Alesà i Gavalrà, Lluís Curulles Piles, Batista Maduelles Cardó, i Pau Folch. Aqueixos cinc vam anar cap a la zona nacional, i vam estar allà, dos anys, fins que es va acabar. Allà ens deien evadidos, allà ens van donar un mono, camisa, tan ben vestits com vulguis però sense ni cinc, més que encabat quan feia un any que érem allí ens van proporcionar, com que érem pagesos tots, si volíem anar a tenir feina al camp, a guanyar cuartos, però la vida d'allí no ens va agradar, allí la feien comuna, menjaven tots amb una cassola i cadascú s'escudellava el seu beure, sense plat, i això a naltros no ens agradava i vam marxar. Allí durant la guerra vam estar molt bé, érem dos-cents catalans, en aquell convent de monges, dos-cents allí. Tots d'aquestes comarques d'aquí, de Valls, Reus, Tarragona, Vendrell, tots d'aquesta zona d'aquí, dos-cents i pico.

Però al front res, vam anar una vegada a Cosoblanco, que hi havia catalans que van fer un atac allí, i els van fer presoners. I com a catalans ens van fer anar a naltros allí, per veure si en coneixíem un, i n'hi havia un de Constantí, son pare era alcalde, Rafel Bergadà. No li van fer res, naltros li vam dir que anés allí on érem naltros, però no hi va voler anar i li vam fer un aval naltros per poguer sortir, perquè amb un aval sorties bé.

I encabat, aquest va arribar a València i ja el van anar a buscar tots els d'aquí, els seus familiars."

Apèndix. Fitxa dels entrevistats

Nom: Laura Ferran Maduell
Data de naixement: 1944
Natural de: Constantí
Estat Civil: Casada
Professió: Mestressa de casa
Nom de pare i mare: Gibert i Maria
Professió pare i mare: Peixater / Castanyera, venedora de gelats
Nom del marit o de l'esposa: Pere Guillén López
Data de naixement: 1922
Natural de: Barcelona
Professió: Policia
Nom dels fills: Lita i Jordi

Nom: Joan Solé Rovira
Data de naixement: 1924
Natural de: Constantí
Estat Civil: Casat
Professió: Agricultor
Nom de pare i mare: Joan i Francisca
Procedència pare i mare: Constantí
Professió pare i mare: Minador i pagès. Pagesa
Nom del marit o de l'esposa: Irene Blasco Aguilar
Data de naixement: 1929
Natural de: Mas de les Matas (Terol)
Professió: Agricultora
Nom dels fills: Hilari i Josefina

Nom: Irene Blasco Aguilar
Data de naixement: 1929
Natural de: Mas de les Matas (Terol)
Estat Civil: Casada
Professió: Agricultora
Nom de pare i mare: Juan Antonio i Manuela
Procedència pare i mare: Mas de les Matas (Terol)
Professió pare i mare: Pagès. Pastora i pagesa
Nom del marit o de l'esposa: Joan Solé Rovira
Data de naixement: 1924
Natural de: Constantí
Professió: Agricultor
Número de fills: Hilari i Josefina

Nom: Maria Teresa Masó Coll
Data de naixement: 1933

Natural de: Constantí
Estat Civil: Vídua
Professió: Pagesa
Nom de pare i mare: Teresa i Lluís
Procedència pare i mare: Constantí
Professió pare i mare: Pagesos
Nom del marit o de l'esposa: Joan Sabaté Sabaté
Data de naixement: 1926
Natural de: Constantí
Professió: Pagès
Nom dels fills: Joan Lluís i Feliu

Nom: Josefina Rivalt Solanes
Data de naixement: 1927
Natural de: Constantí
Estat Civil: Vídua
Professió: Mestressa de casa
Nom de pare i mare: Pau i Lluïsa
Professió pare i mare: Pagès. Mestressa de casa
Nom del marit o de l'esposa: Julio Gens Grau
Data de naixement: 1925
Natural de: Constantí
Professió: Agricultor
Nom dels fills: Juli i Anton

Nom: Maria Rodríguez Torrents
Data de naixement: 1920
Natural de: Constantí
Estat Civil: Casada
Professió: Mestressa de casa
Nom de pare i mare: Josep i Francisca
Procedència pare i mare:
Professió pare i mare: Pagès. Mestressa de casa i pagesa
Nom del marit o de l'esposa: Vicenç
Data de naixement: 1921
Natural de: La Sènia
Professió: Agricultor
Nom dels fills: Paquita

Nom: Pau Folch Claravall
Data de naixement: 1911
Natural de: Constantí
Estat Civil: Vidu
Professió: Empleat municipal
Nom de pare i mare: Pau i Teresa
Professió pare i mare: Pagès. Pagesa

Nom del marit o de l'esposa: Maria
Data de naixement: 1914
Natural de: Constantí
Professió: Mestressa de casa
Nom dels fills: Josep Maria i Maria Teresa

